

SVEN-ERIK KLINKMANN

Speciella tidsrum hos essäisten Michel Ekman

Michel Ekman (f. 1956) är en tongivande finlandssvensk litteraturkritiker, forskare och essäist, född och boende i Helsingfors. Han har skrivit litteraturkritik i *Hufvudstadsbladet* sedan 1985. Åren 1992-2012 skrev han litteraturkritik också i *Svenska Dagbladet*. Han har medverkat med artiklar och essäer i ett stort antal tidskrifter och tidningar. År 2004 disputerade han i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi med en avhandling om J.L. Runeberg, *Kaos, ordning, kaos. Människan i naturen och naturen i människan hos J.L. Runeberg* (2004). År 2012 fick han det skandinaviska priset av Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) för sin bok *Må vi blicka tillbaka mot det förflyttna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899-1944*.

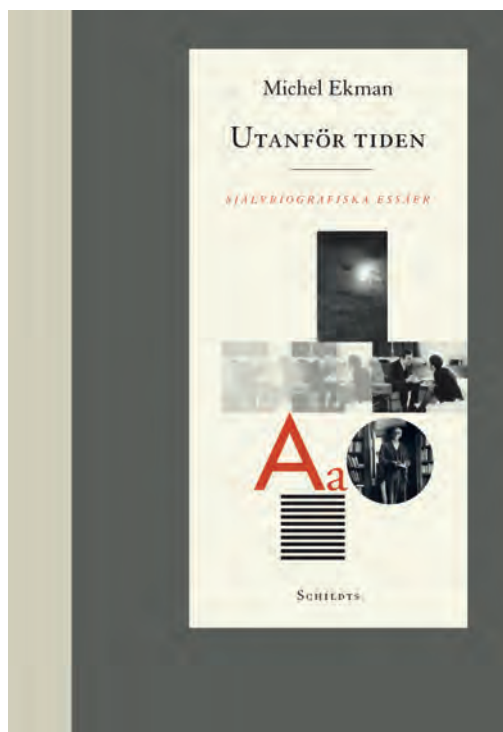
De kritiska och de akademiska uppdragen hos Michel Ekman kombineras med ett starkt engagemang i språk- och minoritetspolitiska frågor. Ekman har talat om ett lidelsefullt intresse för det finlandssvenska och i sitt tacktal vid SLS 2012 påpekade han att trots att det finlandssvenska igen en gång tycks befinna sig i en brytningstid och med att finlandssvenskarnas samhällliga betydelse minskar gäller detta inte inom den finlandssvenska skönlitteraturen som enligt honom idag är omfångsrikare och av högre konstnärlig halt än någonsin tidigare (Ekman 2012d).

Det är den speciella kombinationen av olika roller och uppdrag hos Ekman – kritiker, akademiker, vetenskapsman, kultur- och sam-

hällsdebattör, filmvän mm – som gör att det blir intressant att undersöka hur den eller de världar Michel Ekman beskriver i ett självbiografiskt präglad essäistiskt verk, *Utanför tiden. Självbiografiska essäer* (Ekman 2012a) ser ut. I sin enklaste och mest allmängiltiga form lyder den fråga jag ställer: Vad kan man veta om den finlandssvenska essäisten, kritikern och litteraturvetaren Michel Ekman's värld(ar)?

Michel Ekman – finlandssvensk litteraturkritiker, forskare och essäist. Foto Cata Portin. Schildts & Söderströms förlag.

Omslaget till Michel Ekmans *Utanför tiden. SjälvbioGRAFISKA ESSÄER* (2012). Pärmb: Anders Carpelan. Schildts & Söderströms förlag.

I den här artikeln vill jag mer specifikt undersöka hur Michel Ekman konstruerar speciella tidsrum eller kronotoper inom ramen för *Utanför tiden. SjälvbioGRAFISKA ESSÄER*. Teoretiskt tar jag avstamp i Michail Bachtins analys av kronotoper, så som han utformat den i framför allt sin text "Kronotopen. Tiden och rummet i romanen. Essäer i historisk poetik" (som ingår i samlingen *Det dialogiska ordet*, 1991). I kronotopessän skriver han bl a (ibid.14): *I den litterära kronotopen sker en förening av rums- och tidskännetecken i en meningsfull och konkret helhet. Här förtätas tiden, pressas samman och blir konstnärligt-åskådlig; också rummet intensifieras, dras in i ti dens, subjettens (dvs intrigens, min anm.) och historiens rörelse. Tidskännetecknen blir synliga i rummet, och rummet tänks och mäts i tiden. Den konstnärliga kronotopen karaktäriseras av denna intersektion av räckor och förening av kännetecken.*

Om kronotoperna generellt kan sägas att de är relaterade till det som kunde kallas 1. det pragmatiska - v erkligheten så som den avtecknas och kan beskrivas socialt, politiskt, kulturellt, till 2. det metaforiska eller estetiska, inklusive genretänkandet och -systemet - hur symboliseringar och starka tidsrum skapas, och till 3. det kognitiva - s k kog nitiva schemata och bildföreställningar som föregriper eller konstituerar tanken och perceptionen (se närmare Keunen 2000. Om perception och kognitiva scheman se Lakoff 1987, Johnson 1987). För att få ett grepp om kronotoperna och det kronotopiska tänkandet måste man alltså, tror jag, ta hänsyn till samtliga de här tre aspekterna på kronotopins problematik, det pragmatiska, det metaforiska och det kognitiva. Dessutom är det viktigt när man analyserar kronotoperna att man uppmärksammar både plats- och tidsdimensionen och att man faktiskt ser efter vad det är för typer av platsmässighet och tidsmässighet som utspelar sig i kronotoperna. Det räcker alltså inte med allmänna plats- och tidsbeskrivningar. De måste specificeras och sammanvägas på de t sätt som t ex Margaret Cohen (2006, s. 647ff) gör i sin analys av havsrelaterade kronotoper i engelsk och fransk romantradition. Cohen har i ett stort material om havsrelaterade kronotoper i romaner identifierat sex kronotoper. Hon benämner dem Blue Water, Brown Water, White Water, The Island, The Shore och The Ship. Exempelvis Blue Water karaktäriseras som "...the realm of the open ocean containing immense and violent powers of we ather, terrain (currents, tide, water depth), monstrous animals, and aggressive warriors, as well as pirates and adventurers seeking gain in unpoliced zones beyond the control of sovereign and law." (Ibid. 650). Brown Water beskrivs å si n sida som en s ammankoppling mellan hemmet, floden och de öppna oceanerna: "River water gives this tension elemental form as it derives its distinctive muddy aspect from the homebound earth found in the river banks and riverbed, mixed with the river's water that flows to the open oceans." (Ibid.655f)

Kronotopiska strategier i *Utanför tiden*

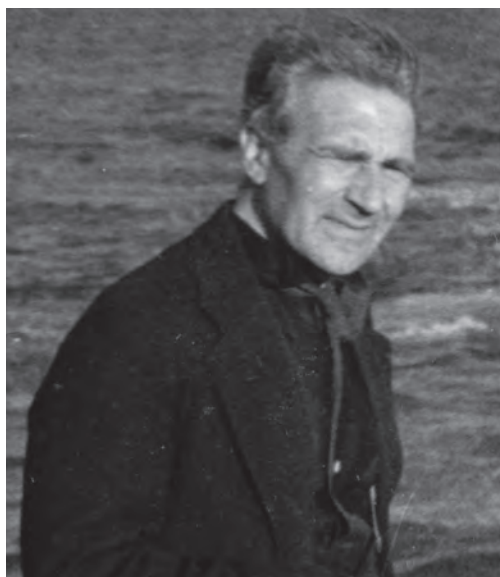
Tre viktiga rumtidsliga utgångspunkter eller tematiseringar för Ekman's texter i *Utanför tiden* som jag kunnat identifiera är 1. epifanierna, 2. upplevelsen av ensamhet och 3. striden.

Epifanierna, detta att uppleva sig stå utanför tiden, utanför den kronologiska tiden, blir i Ekman's bok ett slags estetiska intensiteter vad gäller att konstruera en mycket speciell relation till rum och tid, med en känsla av att stå utanför tiden, att få kontakt med dimensioner präglade av någonting existentiellt sett större, djupare, vilket i Ekman's ontologi blir en kontakt med de inre tvingande mekanismerna i ens liv. Kritikern Erik Bergquist skriver i sin recension av boken i *Hufvudstadsbladet* (Bergquist 7.2.2012): *Det finns också ett annat spänningsfält som bidrar till att hålla ihop framställningen – den mellan tillfällighet och öde. Upprepade gånger pekar Ekman på hur tämligen slumpartat livet har formats, hur genskjutet det varit av tveksamhet, plötsliga girar, oplanerade avbrott och återkomster – det gäller såväl studier som arbete, familj och boende. Men ibland visar sig denna slump inte vara något annat än brickor i en komplex lagbundenhet. Och däremellan? Där finns det vi kallar personlighet och vilja; där pågår så att säga tolkningen av allt det som råkar hända eller tycks hända av nödvändighet.*

Ensamheten är inte riktigt samma sak som det epifaniska men kanske ett förstadium till det, ett slags kristillstånd där man kan tänka sig att tiden antingen börjar gå snabbare än normalt, alternativt avstannar. Utmärkande för det epifaniska momentet hos Ekman tycks vara att tiden börjar gå långsammare, stannar upp. Ekman beskriver konsten och konstupplevelsen som ett särskilt område där det epifaniska är viktigt, inte minst i personliga kris-situationer. Ekman's utgångspunkt (Ekman 2012a:13f) vad gäller epifaniernas betydelse går ut på att den öppenhet som krävs för att man verkligen ska kunna blottställa sig för ett konstverk kräver något slags krissituation som slår hål på ens vardagsfunktioner. Detta öppnar enligt Ekman upp för en form av

besatthet och bestående uppgående i det estetiska verket och betraktandet. Samtidigt uppstår för den som i sitt liv utsätter sig för konstens uttryck och betydelse det faktum att tidsaspekten kommer att bli problematisk eller paradoxal. Ett arbete som för en i kontakt med konsten kan, skriver Ekman, vara särskilt svårt att förena med den planlösa och öppna mottaglighet som enligt honom ibland leder till de estetiska epifanierna, detta eftersom arbetet i fråga kräver både målmedvetenhet och resultat.

Det ensamma som Ekman artikulerar, inte minst i sin beskrivning av tider då han vistas i sin mormors sommarstuga på landet en bit utanför Helsingfors handlar om ett bejakande av en speciell känsla av dels tystnad, dels öppenhet för landskap och natur, en öp-

Gunnar Björling vid stranden i Brunns-parken, Sveaborg i bakgrunden. Svenska litteratursällskapets i Finland arkiv.

penhetskänsla som han skriver småningom ledde till ett slags starkt positiva, intensiva upplevelser av att vara utanför sig själv, *som en virvel i tiden som tog mig bort från mig själv* (ibid.63). Självförglömmandet och känslan av att tidsupplevelsen upphörde kommer därmed att ingå som viktiga element i denna typ av "ensamhetsepifani" som jag då i mitt

tolkningsarbete framför allt för samman med det kronotopiska grundmönster i essäsamlingen som handlar om ambivalens, sökande, med ofta i detta fall, en kvardröjande känsla av instängdhet, ett trångt rum (en grundkronotop i det finlandssvenska litterära sammanhanget; se text Mazzarella 1989), ett rum som är ifrågasatt, utsatt, men som också samtidigt tycks kunna erbjuda en mer eller mindre tillfällig vila.

Man kan också notera hur Ekman i en essä i den litteraturvetenskapliga antologin *Rudan, Vanten och gangstern* (Ekman 1995:214f) beskriver stugan på landet: *Den betydelsemätade romanmiljön framom andra hos finlandssvenska prosaister ur alla generationer är dock sommarstugan, "sommarpardiset". Vilket är lätt att förstå. Bortsett från att sommarstället ofta bär på den emotionella förtätning som kommer sig av att det står både för barndomens lycka och för den kontinuitet som finns i lättrorliga människors liv är det en utomordentligt praktisk litterär miljö. På det finlandssvenska (skärgårds)landet finns inga finnar – eller, om de finns förutsätts de tala svenska. Där kommer släkten samman, och där träffas människor över klass- och andra gränser som under vinterns yrkes- och nöjesliv skiljer dem åt.*

Striden utgör ett tredje grundmönster hos Ekman. Stridstatiken har ett samband med framförallt litteraturen och med kritikerns, men också med individens, medborgaren Michel Ekmans "kamp" för, om vi vill kalla det så, erkännande, igenkännande inom ramen för både det nationella, det akademiska och det litterära spelfält där han är verksam, med förgreningar åt en rad olika håll och verksamheter.

Kronotoper och genretillhörighet i *Utanför tiden*

En speciellt betydelseladdat tidsrum i Ekmans text är Brunnspariskronotopen, en t röskelkronotop som kommer att stå för både det frihetliga, det bohemiska, ett bekräftande av styrkan i den estetiska upplevelsen, någonting av "det Helsingforsiska", det dagdrivarak-

tiga och ungdomsrevolten. Det är framför allt som den domän där poeten Gunnar Björling bodde, vistades och skrev som Brunnspariskronotopen hos Ekman blir så central. Vad utmärker Brunnspariken-kronotopen? Också här finns ensamhetsmotivet med som ett viktigt element, men även känslan för den Björlingska bostaden/bastun, naturens närhet och tidlösheten (se Ekman 2012a:61ff, 76ff, 78, 99ff).

Brunnspariken i Helsingfors är inte minst en minnesplats (jfr Pierre Noras begrepp *lieu de mémoire*; se Nora 1984-1992) över Ekmans bohemiska och poetiskt uppvaknande och upptäckande ungdom. Här finns ett inslag av romantiskt sökande, i kronotopen ingår också en kvinnofigur, den "ouppnåeliga N". Det handlar om en minnesplats, men beskriven utan sentimentalitet eller nostalgi.

Man kan notera att Ekman redan tidigare intresserat sig för staden som metafor, något han identifierat text i den utgångspunkt jämnrige Joakim Groths roman *Anteckningar från en stad* från år 1981. I essän i *Rudan, Vanten och Gangstern* diskuterar han ingående Groths roman. Liksom Ekman är huvudpersonen i romanen från Munksnäs: *Staden blir en metafor, en bild för det undflyende och oförståeliga tvång som bemäktigar sig Johan, som ger honom en outhärdligt stark känsla av att inte vara herre i sitt eget liv, och som får honom att känna sig sviken av någon: föräldrarna, skolan, de vuxna, "samhället" – o visst vem.* Romanens huvudperson Johan uppfattar sin situation som en envig mellan sig själv och de oklara yttre krafter som i romanen får konkret gestalt av staden. Det Ekman företar sig i *Utanför tiden* kan läsas som ett sätt att förstå och komma till tals med den typ av problem vad gäller relationen till staden, stadens betydelse som varit och är aktuella för Ekman själv.

Biosalongskronotopen

En annan viktig kronotop i *Utanför tiden* kunde kallas biosalongskronotopen, också den, liksom mormors stuga på landet och Brunnspariken, en t röskelkronotop. Orion är namnet på Finlands filmarkivs biograf.

Är det en slump att Ekman bor i samma hus som Finlands filmarkiv? Eller kan man se det som ett öde, något som i en efterföljande reflexion kan avläsas som ödesbestämt? Varför han började gå på filmarkivets föreställningar säger han sig inte riktigt minnas. I varje fall dröjde det hela tio år innan han ens noterade att filmarkivets biograf fanns i källaren i det hus dit familjen flyttat i mitten på nittioalet. Småningom började han dock trivas allt bättre där i salongens mörker i sin stol mitt i tredje bänk, utan trailers, reklam och popcornsprassel (Ekman 2012:18) och han började lusläsa arkivets program för att hitta anledningar att ta hissen ner i källaren. Den cinematiska epifani han speciellt starkt upplevde där gällde Eric Rohmers film *Min natt med Maud* (1969). Han skriver att han efter att ha sett filmen kom hem fascinerad, förvirrad och uppskakad av det han sett och ställer frågan varför filmen berörde honom så djupt. Essän ”Rohmerska epifanier” är ett försök att svara på den frågan. Här sätts då kronotopen i spel i relation till Rohmers filmer med Ekman själv som åskådare/betraktare. Inte minst gäller arbetet för Ekmans del ett bearbetande av tidens flykt och livets lösningar, läsningar, åldrandet, reflektionen över livsvalen, samt det etiskt-estetiska som en speciellt central domän. Utmärkande för Rohmers filmer är, menar han, att åskådaren ges möjligheten att dra in filmens problematik i sitt eget liv och omvänt, och att därigenom berikas: *Poängen med Rohmers realistiska estetik är att visa på världen och involvera oss i något som är både andaktsfullt betraktande och aktivt spanande efter möjligheter, öppningar, ambivalenser.* (ibid.58) Den tillit som ingår i det Ekman kallar Rohmers generositet handlar också om epifanier, glimtar av en nåd som inte behöver läsas metafysiskt, utan som något som erbjuds filmernas protagonister, där nåden och det vanliga livet existerar parallellt, inom samma människa. Det som för Ekman gör Rohmers filmer så utomordentligt existentiellt användbara har bland annat att göra med att regissören skyr det definitiva (ibid.50). Därmed kommer tolkningens fält att bli vida och det blir nödvändigt för åskådaren att beträda dem med sin egen livserfarenhet och livsåskådning, konstaterar Ekman. I annat fall förblir filmerna triviala.

Kritiker/Hufvudstadsbladet-kronotopen

En tredje central kronotop i boken utgörs av det jag vill kalla kritiker/*Hufvudstadsbladet*-kronotopen som kan betecknas som en stridskronotop. Här ingår för Ekmans del uppfinandet av kritikerpersonan, samt ett antal korsande linjer av kulturellt politiskt, etiskt och estetiskt slag, *Hufvudstadsbladet* kan ses som ett kraftfält (jfr tidigare böcker om *Hufvudstadsbladet*; se Bruun, Knekt & Rotkirch red. 1971, Lönnfors 1986). Också denna kronotop innehåller ett inslag av minnesplats, aktualiserad i texten inte minst av det fortfarande smärtsamma minnet av den sk Widénstriden (Ekman 2012a:126-131), men också av minnen av middagar i Sverige, eftersom Ekman under två decennier var litteraturkritiker vid *Svenska Dagbladet*. Men kan notera utsattetsproblematiken i detta sammanhang. Ekman (ibid.113) skriver att kritikens förhållande till litteraturen präglas av osjälvtändighet,

Omslaget till Michel Ekmans *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899-1944* (2011). Pärn: Anders Carpelan. Svenska litteratursällskapet i Finland.

av lite makt och mycket vanmakt. Han menar vidare att kritiken bara en är obetydlig del av offentlighetens förhållande till dikten och konsten överlag. Det handlar enligt honom om ett förhållande som är oklart och som pendlar mellan beundran och förakt, idolporträtt och hatkampanjer. Det viktigaste elementet i kritikeridentiteten blir för Ekman inte att tala för sina egna estetiska och ideologiska preferenser, utan, om man vill bli läst, att man skriver någorlunda bra och tillförlitligt men ändå personligt om de böcker man blivit anförd. Det begränsade utrymmet, svängrummet en kritiker har till sitt förfogande möjliggör sålunda några vidlyftiga rörelser, konstaterar han (ibid.115).

Vad utmärker kritiker/*Hufvudstadsbladet*-kronotopen hos Ekman? Förutom strid kan man också tänka på några gränsande ord som positionering, socialitet, närhet/avstånd, feedback, något som kunde sammanfattas som konstituerande ett Bourdieuskt spelfält. Spelfältet är också i detta fall geografiskt lokaliserat i viss mån, till tidningen *Hufvudstadsbladet* med dess sociala omkrets av läsare, bygder, stadsbor, landsbor osv. För att knyta an till kronotopforskaren Bart Keunen (Keunen 2011:57ff) kan man vad gäller denna typ av kronotoper, så kallade konfliktkronotoper, ofta sammankoppla dem (i fiktiva och andra texter) med begrepp som väg och korsväg, möten, mötesplatser. Keunen konstaterar att den realistiska typ av konfliktkronotop man kan finna i exempelvis pikareskromaner ofta handlar om landsvägen som man kan möta i en känd miljö, i sitt hemland. Konflikt-kronotopen kommer hos Keunen att befinna sig i vardagslivets vägkorsningar, en bild som kan appliceras också på Ekmans kritiker/*Hufvudstadsbladet*-kronotop. Det som gör tidsrummet i detta fall speciellt, för att inte säga konfliktfyllt handlar om att olika ideologiska och estetiska värden, värdesystem inom detta tidsrum tillåts mötas och kämpa om ett tolkningsföreträde. I den så kallade Widén-striden kan man pröva en läsning av denna kamp som ett specifikt möte, ett slags duell mellan företrädare för två centrala ideologiskt-kulturella system inom finlandssvenskheten, det som kallats

bygde-, respektive kultursvenskheten. Striden handlade dels om kvaliteten på recensionsavdelningen vid *Hufvudstadsbladet* under sent 1990-talet, dels om kulturchefen Gustaf Widéns ställning. De som kritiserade Widén och *Hufvudstadsbladets* litteraturbevakning var framförallt yngre författare och kritiker från huvudstadsregionen. En av de tongivande var Michel Ekman som i ett inlägg i det första numret av den finlandssvenska kulturtidskriften *Kontur* bl a skrev: *På Hbl gäller numera de stängda fönsterluckornas politik, manifesterad i en litteraturanalytisk förmåga som gör helt vid ständigt återkommande hänvisningar till författarnas 'gudabenedning' ... Resultatet blir att den intellektuella isoleringen gör det omöjligt för Hufvudstadsbladet att på kulturrensområde spela den enda roll som kan motivera tidningens existens: att vara en mötesplats för de tankar som genom att konfronteras skapar en finlandssvensk identitet som kan fungera i vårt praktiska liv.* (Ekman 1992). Konflikten kan beskrivas som en klassisk Bourdieusk revirstrid om tolkningsföreträde inom det finlandssvenska kultur- och litteraturfältet. Mot varandra tycktes stå huvudstad och region, men också olika generationer (trots att både Widén och Ekman är födda på 1950-talet, Widén 1950, Ekman 1956) och olika litteratursyner (en mer traditionell linje företrädd av Widén och en betydande del av den äldre finlandssvenska kultursvenskheten samt en mer sen- eller postmodern företrädd av Ekman och författarna Peter Mickwitz, Agneta Enckell, Ralf Andtbacka med fler). Michel Ekman lyfter själv fram uppdelningen i kultursvenskhet och bygdesvenskhet i sin beskrivning av Widén-konflikten. I *Utänför tiden* (Ekman 2012: 130f) skriver han att man, om man vill, kan se åläggningen Widén och honom själv, helsingforsaren, ättlingen till ganska sentida invandrare, som representanter för det två lägren (bygdesvenskar och kultursvenskar). Men Ekman komplicerar själv denna bild med en hänvisning som går tillbaka på hans studier i monografen *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna* (2011), av åtta finlandssvenska författarskap och dessas syn på svenskt och finskt. Han nämner de två finlandssvenska författarna och samhällsdebattörerna Arvid

Mörne och Jacob Tegengren som ägnas var sitt kapitel i boken. Till skillnad från Mörne som enligt Ekman outtröttligt och utan att skygga för problemen konfronterade alla moderniseringsens problem inriktade sig Tegengren på att bevara den gamla rurala livsformen och avvisa det som var nytt och främmande som hotade den. Widéns misstag blir enligt Ekman att han tog arv efter Tegengren snarare än Mörne, vilket gjorde hans sits isolerad och i längden ohållbar (Ekman 2012a:130f). Att kampen lämnat djupa känslomässiga spår hos både Ekman och Widén kan man sluta sig till av deras beskrivningar av konflikten (se *ibid.*; Widén 2000:128f,143).

Att ge en helt rättvisande bild av de olika kulturella tolkningshorisonter och sammanhang som möttes i denna konflikt är inte lätt. Kanske är det framför allt generationsfrågan som är en viktig förklarande faktor vad gäller häftigheten i debatten. Frågan om det finlandssvenska litterära fältet, dess uppdelning i skkultursvenskhet och bygdesvenskhet (se även Rönnholm 2000), är inte längre i slutet på 1990-talet på långt när lika tydlig som tidigare. Fältet har splittrats upp. Widéns kanske mer konventionella eller traditionalistiska litteratursyn omfattades i konflikten av en stor del av den så kallade kultursvenskheten. Men att kalla Ekman postmodernist är knappast heller helt korrekt. Kanske kan man säga att postmoderna och traditionalistiska drag förenas i hans identitetsbygge och kritikerimage. Det som kan kallas formförnyelse inom litteraturen kan i dag vara ett sätt för den skperiferin, att göra sig gällande, bryta sig ut ur gamla mönster medan centrumkrafterna kan ha en mer konservativ hållning (jfr Grive 2009, Söderling 2009, se även Andtbacka 1995).

För ett reflekterande och sammanfattande reportage om konflikten och en av dess huvudpersoner (Widén), se Magnus Londens reportage "Hemma hos ... Gustaf Widén", i *Hufvudstadsbladets* kulturstadsbilaga, RRR nr 4/2000.

Utsatthetsproblematiken hos Ekman

I essän "Kritiker" uppmärksammar Ekman (2012a:123) speciellt frågor som gäller auktoritet och självsäkerhet hos kritiker. Motsatsen till detta kunde vara osäkerhet och utsatthet, frågor Ekman också är intensivt verksam med att bearbeta och försöka förstå.

De tre kronotoper jag identifierat i Ekmans bok kan samtliga utläsas som sammankopplade med en utsatthets- och minoritetsproblematik som är mycket central hos Michel Ekman och som återkommer i olika skepnader och sammanhang i hans texter, både de kritiska, de litteraturvetenskapliga och de polemiska. Utsatthetstemat färgar på olika sätt av sig på kronotoperna. I stridskronotopen är moduset han tillämpar övervägande aktivt, de två övriga kronotoperna utmärks av ett själv-rannsakande och reflekterande drag. Mitt sätt att läsa *Utänför tiden* i skenet av en utsatthetsproblematik innebär att jag kan konstatera att den identitetsproblematik som är så viktig för Ekman inte kan "skrivas färdig", utan måste lämnas öppen, i enlighet med det oavslutade dels i essäformen, dels i omöjligheten att skriva sin egen självbiografi (se text Kristensson Uggla 2011:67ff) och även det ethos om det oavslutade som är ett bärande tema hos Ekman (jfr nedan).

Sin kanske allra tydligaste utformning har utsatthetsproblematiken fått i en insändare Michel Ekman publicerade i *Helsingin Sanomat* 27 mars 2012 (Ekman 2012c). Han konstaterar där att språkklimatet i Finland på några få år snabbt försämrats och att den svenskspråkiga minoriteten nu känner sig vara i en svagare position än kanske någonsin tidigare sedan språkstridens 1930-tal: *När den finskspråkiga majoriteten någon enstaka gång behandlar problematiken sker det i form av att de mest ivriga representanterna för språkmobbing konfronteras med representanter för den mobbade minoriteten och de två grupperna uppmanas "diskutera" frågan. / Jag frågar mig varför det är så här. När majoriteten retar eller förföljer minoriteten är situationen ur minoritetens synvinkel obehaglig, skrämmande*

och ibland livsfarlig. Ett problem är frågan dock enbart för majoriteten. Orsaken till retardet finns inte hos minoriteten, även om det i det mest typiska fallet är så att representanterna för majoriteten/mobbarna söker orsaken till det de sysslar med hos de som mobbas. (min övers.)

Genretillhörigheten i Utanför tiden

Vad kan man säga om genretillhörighet i *Utanför tiden*? Också frågan om genre blir viktig när man funderar på de speciella tidsrum som hans texter skapar.

Är den självbiografiska essän en egen genre? Vad utmärker den?

I en recension på sin blogg *Vaka över ensamheten* beskriver Thomas Nydahl (2012) boken på följande sätt: *Michel Ekmans nya bok är en vacker och tät samling texter om liv, yrke och kultur. Den utgår ifrån ett ungt liv som sär-ling och solitär känsla och ett sökande efter den punkt där den privata och den yrkesmässiga läsningen inte längre är två väsensskilda saker. I det mesta av Ekmans fem essäer kan jag spegla mitt eget liv, och därför kommer nu dessa texter att inlemmas i det jag som bär också mig genom livet. Detta jag som alltjämt anstränger sig att bli "en människa jag fortfarande kan identifiera mig med"*.

Sebastian Johans talar i sin recension i *Ny Tid* (2012) om fem uppriktiga essäer, fem självbiografiskt förankrade essäer som betraktar författarens liv och några av de verk som gjort honom till den han är.

Bodil Zalesky citerar i en recension på sin blogg *Under pausträdet* (2012) Ekman i en passage där denne talar om betydelsen av den finlandssvenske författaren Peter Sandelins poesi: *Den subjektiva betydelsen för mig av Sandelins poesi var alltså – förutom att den artikulerade upplevelser jag tyckte att jag kunde känna igen – att dikterna visade en väg ut för mig, antydde att man kunde vara som jag men ändå tråda i förbindelse med omvärlden.*

Också i en passage i boken, om en dikt av Gunnar Björling, talas det om en väg: *Dikten följer rösterna och utvidgar sig från lyssnarens plats över vatten och land. Samtidigt öppnar sig språket så att de beskrivande elementen blir allt färre. I den andra strofen frammanas allt det som är, intensivt men utan beskrivningar. Det viktigaste ordet är 'är'. Strofen uttrycker det under som ligger i att allt finns men ringar inte in en begränsad värld utan visar läsaren en väg.* Detta ligger nära det Martin Hägglund (2002:42f) beskrivit som en dramatisering av en kritisk temporalitet hos Gunnar Björling. Jaget tar plats i språket genom tilltalets förmedling men övergår till förfluten tid inför sin egen blick. Samtidigt finns det i tilltalet hos Björling en vändning från det förflutna och det pågående mot det kommande. Det är också något som händer när vi läser Ekmans självbiografiska essäer, menar jag, att vi själva blir aktörer på denna scen han byggt upp.

Vägens kronotop handlar mycket om tidsdimensionen. Jämför med det Ekman säger om sitt möte med musiken, också citerat av Zalesky: *Det musiken kunde var ju inte bara att intrikat knyta ihop tiden och skicka iväg den med expressfart, som en Bachfuga eller en sonatsats av Beethoven, utan också att få den att stanna, glömmas bort, upphöra.* Detta ligger så vitt jag kan se nära Ekmans epifaniska upplevelser, en känsla av att tömmas, bli ett med sin omgivning utan att ens registrera det på ett medvetet plan.

Kan man alltså kalla detta för ett slags självbiografi? I viss mening ja, men i så fall en självbiografi som är skriven utgående ifrån en speciell, kombinerat existentiellt-professionell synvinkel, mindre än en enbart personlig sådan, även om också det intensivt personliga finns med i boken. I ett par av texterna är subjektionskonstruktionen av *persona*-typ, dvs ett slags mask som Ekman applicerar utgående ifrån vad han säger att han tror att rollen kräver. Det gäller speciellt hans kritikerpersona där inte minst institutionens tryck bidrar till att skapa rollen, men också i viss mån rollen som make i ett omaka äktenskap, hans första, som slutade med skilsmässa.

Genrehybriden självbiografisk essä öppnar sig alltså åt minst två helt olika håll: dels mot det yrkesmässiga, kritiker- och författarpersonan (mer än i de tta fall litteraturvetaren, även om det också på det området går att finna självbiografiska element, i t ex doktorsavhandlingen), alltså det som täcker in de olika roller och personer som Ekman diskuterar, dels mot det intima, djupt personliga, som gäller upplevelser som kan delas av läsaren, något som går tillbaka på i ntensiva minnesögonblick, hägkomster, en inskrivning av ett liv, ett slags minnesanteckningar med fokus på krisögonblick, djupa konstupplevelser och epifanier. Saker som efterlämnat spår hos författaren. Det är detta som jag upplever som den viktigaste kronotopiska strategin i boken, det man kunde kalla livsvägens kronotop. Samtidigt innebär (livs)väggkronotopen också en fortsatt öppenhet för rörelsen, det kommande, vägen, allt detta förstätt som möjligheter, någonting oavslutat.

Att bli igenkänd och erkänd

Frågan om att bli igenkänd och erkänd vad gäller minoritetspositionen aktualiseras av Michel Ekman också i en debatt på *Dagens Nyheter*-kulturjournalisten Jonas Thentes bokblogg. Thente skrev i ett provokativt inlägg under rubriken "Problemet med Finland" (Thente 2009): *Till en av få saker som fortfarande fascinerar mig hör s venskfinland. / Svenskfinländarna? / S venskfinnarna? / (stryk vad som ej önskas) / Jag har kolleger på åtskilliga kulturredaktioner som helst tackar nej till att recensera finländsk litteratur, och i synnerhet då svenskfinsk sådan. / Eller finlandssvensk, för den s om föredrar det ordet. / Varför? / Därför att de obehagliga brev och mail man i allmänhet får efter att på något sätt ha berört Finland gör att det inte känns som att det är värt det. / Det räcker att man slinter på detta med huruvida det heter svenskfinne, svenskfinländare, finlandssvensk, finländsk eller svensk – så är man körd. Gör man inte det så finns det alltid något annat att få fan för.*

Det som inträffar i bloggdebatten är att Thente, efter att i *Dagens Nyheter* ha recen-

serat en finsk roman, skrev om omöjligheten (och även, kan man av hans inlägg utläsa, det oviktiga) för en rikssvensk att stava finska finska ord rätt och få fakta om Finland rätt, och den orättmätiga kritik han hade fått för det. Bloggdebatten kom sedan bland annat att handla om att Thente inte brydde sig om att använda en korrekt terminologi för finlandssvenskar och sverigefinnar. Därmed fanns det ända från början i bloggdebatten en terminologisk sammanblandning av finlandssvenskt och sverigefinskt, något som kan ses som ett medvetet retoriskt-ironiskt grepp från Thentes sida. Att han tillämpar den retoriska taktiken förklarar han själv med tidigare för honom obehagliga upplevelser av läsare som reagerat negativt och/eller kritiskt på hans recensioner av finlandssvenska/sverigefinska böcker (se citatet ovan).

Ekman (2009a) svarade Thente i nå skarpt formulerade blogginlägg (som kan sägas utgöra ett experiment med en annan, främare stilistik än den han använder i sina texter i böcker och tidskrifter). Han skrev bl a: *När en arrogant och naiv representant för en majoritet hånar en minoritet blir jag arg, ja. Du har som journalist vid Sveriges största morgontidning en maktfull utsägelseposition. Finskan och de finsktalande i Sverige förknippas genom tiderna med absolut m aktlöshet (kolla in t e x det svenska skolväsendets historia på den här punkten). Därför borde du vara extremt noggrann med dina "ironier" – du har ingen koll på vad du i din op roblematiska majoritetsposition legitimerar. Av någon anledning har många svenskar en lägre tröskel när det gäller att nonchalera och löjliggöra finskan än andra språk och kulturer. Hur vore det med den där språkkursen? Palataan asiaan kun ymmärrät tämän viestin!* (dvs på svenska: vi återkommer när du förstår innehållet i detta meddelande, min övers.).

Andra debatter Ekman varit involverad i har gällt bl a en debatt om den obligatoriska svenskan i den finska grundskolan, en debatt där dåvarande ordföranden för Svenska folkpartiet, Stefan Wallin, kallade sina meddebattörer *mysgubbar och akademiker i elfen-*

benstorn utan politiskt ansvar (Langh 2010). Ekman var av allt att döma en av dem som avsågs. Ekman för sin del utvecklade i ett debattinlägg i *Hufvudstadsbladet* (Ekman 2009b) en tankegång om ”stenfoten”, en bildning vid den obligatoriska skolsvenskan i finska skolor som han menade var en felaktig strategi från det finlandssvenska politiska etablissemangets sida. I debattartikeln menar Ekman att nationalspråkstänkandet i Finland, med tanke på svenskans försvagade roll inom landet, borde vika för ett mer modernt minoritetstänkande. Den finlandssvenska identiteten borde omdefinieras till en minoritetsidentitet och den finlandssvenska politiken anpassas till en minoritetspolitik.

Ekman skrev också ett längre inlägg i *Nya Argus* 1/2012, om fusionen mellan de finlandssvenska förlagen *Söderströms* och *Schildts* (”Livet eller pengarna. Att vara finlandssvensk i en nyliberal värld”, Ekman 2012b). Texten torde ha fungerat som en viktig inspirationskälla för det öppna seminarium som hölls vid Helsingfors universitet den 9.2.2012 med anledning av förlagskrisen/fusionen. Ekman deltog som en av inledarna vid seminariet. Också här ingår temat om sårbarhet, detta att minoriteten alltid är sårbarare än majoriteten, med det möjligen lätt ironiska tillägget, ”även om den är så välbeställd som vår”. Detta har enligt Ekman att göra med att, som han säger, marginalen för misstag är mindre, motståndsfickorna färre: *Den existentiella aspekten av ekonomismen är en omfattande och komplicerad fråga. Vad vi finlandssvenskar kan erbjuda är en principiellt intressant förenkling av den. Då måste man förstås besluta sig för ifall man tycker att det är ett värde i sig att finlandssvenskheten lever vidare. Man behöver inte tycka det. Var och en är som individ fri att bestämma sig för att det kostar för mycket att leva som finlandssvensk. Man kan bli finne, emigrera till Australien eller gå i brunn. Tills vidare utgår dock den dominerande retoriken i Svenskfinland från att finlandssvenskheten skall leva vidare, på svenska. Går man med på det har man en fast punkt: vi skall handla så att det blir möjligt. I och med det finns ett värde som strider mot det nyliberala axiomat om ekonomin som sin egen mä-*

tare: svenskheten. Dessutom har vi den praktiska vetenskapen om att minoritetsliv alltid är dyrare än majoritetsliv. Specialarrangemang behövs, mindre enheter kostar mer än större, det saknas nästan alltid tillräckligt med betalande publik för att verksamheten skall löna sig. Endel liknande markeringar, dels av den finlandssvenska litteraturens betydelse ur ett finlandssvenskt identitetsperspektiv, dels av dess osäkra status i ett alltmer ekonomiskt betonat samhällsklimat, ingår också i hans tacktal (Ekman 2012d) i samband med att han av Svenska litteratursällskapet i Finland tilldelades det Hallbergska priset år 2012 för boken *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna* (2011), jfr ovan.

Erkännande, igenkännande hos Ekman

Hos Ekman och inte minst i *Utanför tiden* finns en central fråga som handlar om erkännande, igenkännande (eller en brist på detta), något som gäller både hur andra ser på en själv, och hur man själv uppfattar sitt jag, hur man lyckas identifiera sig med sitt eller ett ”jag”. Detta kan då också avläsas som en början på ett slags berättelse, en narratologisk struktur. En central frågeställning gäller så vitt jag kan förstå den Patchen Markell (2003) och Victoria Fareld (2008, 2012) diskuterat i anslutning till frågor om erkännande, igenkännande (re-cognition), utgående ifrån filosoferna Hegel och Charles Taylor. Viktigt att notera är att igenkännandet kan avläsas som en reflektionens återvändande rörelse, förstadd som tillbaka-blickande självvranssakan, dvs som en rörelse kännetecknad av att den alltid kommer i efterhand (Fareld 2009:36f). Igenkännandet gäller också i ett kollektivt sammanhang, dvs inom den minoritetsproblematik som starkt betonas av Ekman. Ekmans positionering påminner om den som man kan finna i en text av en annan finlandssvensk författare, Mikael Enckell. I texten ”Ingen människa är en ö” i essäsamlingen *Perspektiv från andra sidan* (2012:127) skriver Enckell om majoritet och minoritet: *För lika uppenbart som det är att man oftast, i synnerhet i spända lägen, på allt sätt önskar tillhöra en stark, trygg och mäktig majoritet*

hellre än en svag och, i sin utsatthet, sårbar minoritet, så är det – å andra sidan – på något sätt finare och ädlare att räknas till den ovanligare minoriteten än till den trivialare majoriteten. Enligt Enckell kommer majoriteten att samtidigt beundra och avundas minoritetsgrupper, både de som uppfattas som privilegierade och de som betraktas som underprivilegierade av majoriteten.

Vi hamnar här någonstans mellan det ambivalenta och det dystopiska. Känslan av hot, förlust är tydlig. En pessimistisk livskänsla. Det är också något man kan avläsa i Ekman text i *Rudan, Vanten och Gangstern*-antologin. Här diskuterar han (Ekman 1995:211f) tre typer av språkliga svårigheter hos samtida finlandssvenska prosaförfattare. Resonemanget gäller uttryckligen Helsingforsskildringar. För det första inskränker sig de rent finlandssvenska miljöerna till hem där det talas enbart svenska (något som blir allt ovanligare (majoriteten av finlandssvenskarna gifter sig idag över språkgränsen) och vissa arbetsplatser, huvudsakligen av typen ”finlandssvensk institution”. För det andra präglas stadsmiljön av ett finskt språk som mister en stor del av sina konnotationer när det översätts. För det tredje är talspråket, och särskilt ungdomens talspråk, starkt beroende av finskan. Komplikationerna innebär dock inte att den litteratur som skapas i sådana förhållanden skulle behöva lida av kvalitativa brister, tvärtom handlar konstskapande, som Ekman konstaterar, alltid om att övervinna hinder av olika slag.

I en text i *Hufvudstadsbladet*, ”Matze – en berättelse om assimilering” (Ekman 2010) reflekterar Ekman över sambandet mellan det han kallar sitt ”obsessiva intresse för finlandssvenskheten”, manifesterad i hans yrkesval, och en aning om ett främlingskap, en känsla av att inte riktigt höra hemma i sin kultur, detta samtidigt som han är, som han skriver, produkten av en mycket framgångsrik assimileringprocess med förfäder som lyckades skapa sina liv i *detta avlägsna och främlingsfientliga land, mitt i en turbulent historia där ryssarna var ärkefienden och judarna de som skulle utrotas. / Det gick länge innan jag själv*

över huvud taget tänkte på invandringens och assimilationens problem. Det kan verka egendomligt eftersom jag definierar mig själv som intellektuell, och alltså borde vara förpliktigad att reflektera över min omgivning. Och detta var i högsta grad min omgivning. Min mormor var av tysk-rysk familj, född i Moskva och anländ till Finland som flykting 1918. Min morfar av en rysk släkt som hade kommit till östra Finland redan i mitten av 1800-talet, men bibehöll sitt modersmål, sin ortodoxa tro och sin på många sätt ryska familjekultur in på 1900-talets andra hälft. Min farmor var amerikansvensk. Och min farfar son till en jude från Livland.

Det är om farfaderns släkt hans text i *Hufvudstadsbladet* handlar. Utmärkande för denna kultur och familj var enligt Ekman att den judiska bakgrunden var en familjehemlighet, något man inte talade om. *Det som upprörde mig var att här tydligen fanns en familjehemlighet som bar på en djup laddning. Det förstod jag av att ingen i min fars släkt någonsin hade nämnt saken med ett ord, men också av att min mamma berättade det för mig i hemlighet, med det självklara förbehållet att jag inte skulle nämna det för någon.*

Det Ekman beskriver kunde kallas en tiggandets, nedtystandets kultur. Det man kan fråga sig är om det rentav kan vara så, paradoxalt nog, att det är ”hemligheten”, nedtystandet som här motstår historiens nivellerande, minnesutplånande effekt? Hemligheten skapar en motståndsficka som går igen i mycket av det Michel Ekman tagit upp i olika sammanhang i sina texter, den skapar en energi som gör det möjligt för honom att betrakta sin omgivning både passionerat och distanserat, passionerat vad gäller Björling- och Brunnsparckronotopen samt filmupplevelserna i Orion-biografen, passionerat även i fråga om försvaret av den finlandssvenska minoritetspositionen och det finlandssvenska litteraturen som han betraktar sig som en vårdare av, både i fråga om ett finlandssvenskt och ett mer allmänt högkulturellt arv, distanserat vad gäller att se på tex förorten Munksnäs där han växt upp, eller den akademiska positioneringen och kritikeruppdraget som han tycks använda på ett

sätt som gör att ingendera kommer att kunna ge en entydig definition av hans yrkesroll eller –persona. Därmed återkopplar Michel Ekman, som det ser ut, sin(a) yrkesmässiga positionering(ar) med de djupast kända existentiella utmaningar och dilemman han genomgått i sitt liv och åstadkommer ett slags etiskt-estetisk flampunkt, för att knyta an till en beskrivning i en av recensionerna av *Utanför tiden*, Erik Bergqvists i *Hufvudstadsbladet* (7.2.2012). Bergqvist skriver: *Ekman återkommer, explicit och underförstått, till sin uppfattning att dikt bör ha en existentiell dimension – och att den estetiska kvaliteten ligger i ju st denna dimension. Det är en matris för volymen i sin helhet: litteraturen tjänar livet, men livet behöver också litteraturen för att nå sin flampunkt, för att anta skepnad. Detta utbyte fördjupas i det bidrag som har rubriken "I Brunns-parken" – möjligen bokens främsta och den text som mest kan kallas essä.*

Hur förhåller sig *Utanför tiden* till det kronologiska?

En fråga som dyker upp vid läsningen och analysen är den om hur *Utanför tiden* som självbiografisk essä egentligen förhåller sig till problematiken gällande en kronologisk framställning av tiden, tidsförloppet? Kan man finna någonting sådant i boken? Ett sätt att beskriva detta på vore att se boken som ett slags implicit utvecklingshistoria där den erfarne forskaren och essäisten genom att stilistiskt lägga upp ett slags pussel med några enskilda, speciellt viktiga bitar försöker skapa en överblick över sitt liv så långt det är möjligt, från ungdomsårens alienation och uppvaknande till en insikt om poesins och litteraturens livsavgörande betydelse, över den socialisationsprocess som innebar att han – paradoxalt nog – lämnade både den kommunistiska ungdomsrörelsen och det borgerliga äktenskap som han säger sig ha försökt förverkliga men som till sist skulle stupa på den inkongruenta uppställningen där han inte längre tyckte sig kunna leva upp till de krav en sådan livsform ställde. Detta för sedan över i reflexionerna över tidens gång och förgänglighet, sammankopplade

med ungdomens och åldrandets platser i i minst Eric Rohmers filmer och vidare fram till åldrandets och dödens utmaning som han lärt sig om inte bemästra så i varje fall hålla på ett visst avstånd och kritiskt reflektera över, med hjälp av litteratur, inte minst i samband med faderns bortgång.

Men de narrativa kurvor de enskilda texterna i boken tecknar kan inte sägas vara på något sätt strikt kronologiskt organiserade, ens i de enskilda kapitlen. I stället varvas och dras det hela igenom en tanke- och minnesprocess som är starkt påverkad av problematiken med erkännande och igenkännande, detta att försöka bli "en människa jag fortfarande kan identifiera mig med". Problematiken är av samma art som den Victoria Fareld (2008) i sin nyläsning av Hegel, med hjälp av bl a Charles Taylor, men också Jean-Luc Nancy och Patches Markell, ägnar sig åt i sin avhandling, i form av en diskussion om erkännandet som en självexproprierande kraft som på samma gång indikerar den enskildes tillägnande av sig själv genom mötet med den andra och förlusten och äganderätten till sig själv genom den andra. Detta skifte av fokus i det hon kallar den Hegelska erkännandepincipen innebär enligt Fareld ett ifrågasättande av idén om att tillgången till det egna går via besittningen av sig själv. Självet blir i ett sådant synsätt liktydigt med det Nancy formulerat som "det som inte återfinns sig (självt)." Som jag läser Ekmans *Utanför tiden* och andra texter av honom som jag hänvisat till här, med fokus på utsatthetsproblematiken, kan inte heller Ekman sägas nå fram till en slutgiltig lösning på identitetsproblematiken. Det innebär också att boken egentligen inte kan läsas som en utvecklingshistoria, trots att det går att finna drag i boken som kunde förordas en sådan läsning. Men dess komplexa struktur motsätter sig ändå den typen av läsning. Inte minst det jag benämnde "hemligheten" och den spårkligt-kulturella mångfalden i hans släktbakgrund gör att sökandet för Ekmans del måste fortsätta. Ekman understryker också själv vikten av en fortsatt öppenhet, ett undvikande av slut på berättelsen (vilket kan läsas som en spegeleffekt av den estetiska strategin hos filmskaparen

Rohmer, se ovan). De tre sista orden i boken markerar detta: *alltings outtröttliga kontinuitet*. (Ekman 2012a: 204). Detta att vara utsatt är, som Fareld i en dubbeltydig formulering kallar det, både att vara satt utanför sig själv och att vara sårbar och det leder till en insikt som Jacques Derrida har formulerat, nämligen att källan till min sårbarhet utgörs av insikten om att jag är ett jag för mig själv endast i det fall att jag samtidigt är en annan för den andre (Fareld 2008:177).

Denna ”vidkännandets filosofi” som Fareld (ibid.179ff) identifierar med hjälp av ny-läsningar av Hegel och Taylor innebär att människan aldrig kan återvända till sig själv, i betydelsen någonting fast och ursprungligt, ett hem. Vidkännandet blir därmed för Fareld namnet på den lika oundgängliga som ursprungliga förlusterfarenhet som ger begäret efter erkännande dess existentiella kraft och politiska laddning. På ett liknande sätt har även, menar hon, en grupp eller en kulturs krav på att få sin kollektiva identitet erkänd paradoxalt nog sitt upphov i att den i sin enhet aldrig kan bli identisk med sig själv. Fareld har därmed identifierat ett glapp som förhindrar det partikulära att uppnå självidentitet i namn av det universella. I stället ses den egna identiteten som ett återvändande, uppfattat som en rörelse mot självexpropriering, mot att ut-sättas eller mot att göras o-gjord, alltså något som inte kan beskrivas som en återförening eller hemkomst.

Jag noterar också att det finns uppenbara likheter i både positionering och synsätt hos Ekman och Derrida, som precis som Ekman har en mycket komplicerad etniskt-kulturell bakgrund. I Derridas fall är denna bakgrund fransk-maghrebisk-judisk. I Derridas utläggning om omöjligheten av en fast och entydig enspråkighet (Derrida 1999) finns som en av tre minnesstrategier i det han kallar ”minnesstörningen” något man kan känna igenom hos Ekman, nämligen det obsessiva intresset för i detta fall en minoritetsidentitet, finlandssvenskheten. Derrida talar om en *hypermnesis*, en stegrad trofasthet, en utväxt av minnet som för anamnesen utöver det enkla återställandet

av ett givet arv, utöver ett tillgängligt förflutet (ibid.92). Det är i en den kampen jag uppfattar att Michel Ekman befinner sig, också när han skriver sina självbiografiska essäer i *Utänför tiden*. Och samtidigt, några anspråk som skulle motsäga Farelds tankar om omöjligheten av ett erkännande som en ensidig självappropriering, antingen då individuellt eller kollektivt, kan jag inte finna hos Michel Ekman.

Frågor om plats och makt

Hur behandlar Michel Ekman frågor om plats och makt? Mycket av det Ekman tar upp i bl a *Utänför tiden* men också i en rad andra sammanhang definieras som sagt av en stark känsla av utsatthet och sårbarhet, den gäller både på ett personligt plan och även som en inlevelse i en minoritets problem, som den han själv identifierar sig med primärt, den finlandssvenska (allra mest uttalat i i sändaren i *Helsingin Sanomat*, Ekman 2012c). Överfört och mycket starkt betonat finns denna känsla manifest i kritiken av det som han uppfattar som en grovt nedsättande diskurs i en bloggtext av den svenske litteraturkritikern Jonas Thente om Sverigefinnarna och det finska språkets status i Sverige, men också, på grund av den ironiska retoriken hos Thente, i relation till det finlandssvenska.

Känslan av sårbarhet och utsatthet kan leda över i a lienationskänslor, något han identifierade hos flera av sina ungefär jämnåriga finlandssvenska prosaförfattarkolleger i Helsingfors (i texten i *Rudan, Vanten och Gangstern*). Han skriver i ett e-mejl till mig (23.2.2012) att han själv i Helsingfors numera lever i en lite hisnande känsla av att existera i en parallell värld: *Dvs jag träffar finnar och talar finska med dem på samma ställen varje dag men samtidigt är jag medveten om att vi lever i delvis helt olika världar. Namn, minnen, referenspunkter är olika. De vet ingenting om den värld jag kommer ur och upplever den som diffust främmande.*

Vad gäller subjektstrukturen i *Utänför tiden* är det inte svårt att se att den bild eller de bilder Ekman skapar i boken bygger

på ett ganska strikt urval perspektiv och positioner där en hel del av spekter som man kan finna i hans övriga texter är bortsorterade eller delvis undanträngda. Han konstaterar ändå i sin e-postkorrespondens med mig att det ”jag” som skapas i texten absolut är hans eget. Han säger att detta är avsikten och det är så han själv läser texterna. Men samtidigt är det selektivt, det är inte ”hela” hans jag, dels eftersom något sådant vore omöjligt, dels för att han haft vissa avsikter med att skapa detta jag. En avsikt är konstnärlig. Det är nödvändigt att förenkla för att inte överlasta de korta texterna, konstaterar han. En annan är att han parallellt med boken jobbat med andra texter som han kallar för ”självbiografiskt lexikon” (jfr Derridas självbiografiska essäsamling *Den andres enspråkighet eller De ursprungliga proteserna*, Derrida 1999) och som han kanske någon gång publicerar, bestående av korta biografiska texter dels om honom själv, dels om hans släkt. Texten i *Hufvudstadsbladet* om hans judiska släkt (Ekman 2010) är en av dessa texter.

Vad gäller *Utanför tiden* finns en viktig läsranvisning in i det personliga i bokens inledning, dedikationen ”Till Pia i kärlek”, som förutom att vara ett uttryck som man kan säga menar vad det säger också kan läsas som en anvisning om en kronotopisk läsart av ett slag som kan relateras till det filosofen Jacques Derrida skrivit om identifikation och även om identitet som en form av störning, en komplex gest, en minnesakt (se Derrida 1999:91ff). Det handlar i detta fall om en självförståelse som är definierad utifrån kärleken till den person som dedikationen anropar/är tillägnad. Dedikationen kan avläsas som en markering av en djupt personlig känslomässig position i skrivögonblicket, med en rörelse in mot framtiden samt en reflektion över den valda livsvägen med dess många olika faser.

Vid sidan av det intensivt personliga i Michel Ekmans tids- och platsrelaterade undersökningar kan man till sist konstatera att Ekman själv, i ett annat arbete, monografin om de åtta äldre finlandssvenska författarskapen (*Må vi blicka tillbaka på det för-*

flutna, 2011:51) pekar på något han kallar en choristisk eller kollektiverande hållning vad gäller poesiskrivandet. Denna typ av poesi (begreppet choristisk hållning i poesin är hämtat från Göran Prinz-Påhlson, 1995) annonserar generellt i förhållande till plats ett krav på samstämmighet, konsensus, värdegemenskap, en modell som bygger på en vi-känsla, en kollektiv identitet, detta i kontrast till en individualistisk jag-modell. I Michel Ekmans egna essäer kommer en sådan trohet mot de sociala sammanhangen som hänger samman med platsen att kunna kopplas till både Brunnspark- och kritiker/stridskronotopen. Som vi har sett i fallet med filmsalongskronotopen är också den sammankopplad med ett slags kollektiv och en plats, biosalongen finns ju i samma hus som hemmet. Kritiker/stridskronotopen bildar en bro till de mer öppna polemiska och minoritetspolitiskt inriktade av hans texter, bl a *Helsingin Sanomat*-insändaren, *Nya Argus*-essän och artikeln i *Källan*. Matze-texten i *Hufvudstadsbladet* samt den avslutande essän ”Tre romaner” i *Utanför tiden* med sina kopplingar till en familje- och släktproblematik kommer att bilda en mellanform därvidlag. De är både personligt och i viss mån kollektivistiskt hållna. De platser som aktualiseras i dem har hos Ekman alltid flera, överlappande betydelser, av utgångspunkt, tidpunkt, minnesbild(er), arv, historia, framtidsscenario. Kanske kan man se dem som de texter av honom där den speciella kvaliteten i hans essäistik, tidens och rummets komplicerade sammanstrålningar och förgreningar, allra tydligast kommer till uttryck. När han i sin bok om de åtta finlandssvenska författarskapen (Ekman 2011:50f) refererar litteraturvetaren Jeremy Hookers syn på den engelska romantiska poeten William Wordsworth, att denne skrev rotad i en levande tradition som tillät honom att tala för sina läsare, också då han i sin poesi prisade ensamheten och bortvändheten, då kan man, tror jag, finna denna tanke tillämpad också i Ekmans egna texter, inte minst essäerna med de komplicerade förbindelser mellan plats, tid, identitet, förpliktelser, beroenden, utsatthet och möjligheter som texterna skapar.

KÄLLOR:

- Ekman, Michel 1992 "Vad allt de åt oss skänkte ... Om att förlösa sin finlandssvenska identitet." *Kontur* nr 1/1992.
- Ekman, Michel 1995. "I novembers tröstlösa nätter – om Helsingforsskildringen hos några yngre finlandssvenska prosaister". I: *Rudan, Vanten och gangstern. Essäer om samtida finlandssvensk litteratur*. Red. Ekman, Michel & Peter Mickwitz. Helsingfors: Söderströms.
- Ekman, Michel 2004. *Kaos Ordning Kaos. Människan i naturen och naturen i människan hos J.L. Runeberg*. Helsingfors: Schildts.
- Ekman, Michel 2009a. Kommentarer till blogginlägget "Problemet med Finland". I: Jonas Thentes bokblogg i *Dagens Nyheter*, 13.3, 14.3, 15.3, 16.3.2009.
- Ekman, Michel 2009b. "Uppdatera de förstenade över-
- Ekman, Michel 2012a. "Den finlandssvenska litteraturen ut ur dödsskuggans dal". *Källan* 1/2012.
- tygelserna". Debattinlägg i *Hufvudstadsbladet* 24.10.2009.
- Ekman, Michel 2010. "Matze – en berättelse om assimilering." I: *Hufvudstadsbladet* 24.5.2010.
- Ekman, Michel 2011. *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899-1944*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ekman, Michel 2012a. *Utanför tiden. Självbiografiska essäer*. Helsingfors: Schildts.
- Ekman, Michel 2012b. "Livet eller pengarna. Att vara finlandssvensk i en nyliberal värld." *Nya Argus* nr 1/2012.
- Ekman, Michel 2012c. "Kieli-ilmasto on käynyt Suomessa entistä kireämmäksi". *Helsingin Sanomat* 27.3.2012.

LITTERATUR:

- Andtbacka, Ralf 1995. "Men en ande av längtan att se och känna". Förhållningssätt till det autentiska i ung finlandssvensk poesi". I: *Rudan, Vanten och gangstern. Essäer om samtida finlandssvensk litteratur*. Red. Ekman, Michel & Peter Mickwitz. Helsingfors: Söderströms.
- Bachtin, Michail 1991. *Det dialogiska ordet*. Gråbo: Anthropos.
- Bergqvist, Erik 2012. "Jag läste den och blev en annan". *Hufvudstadsbladet* 7.2.2012.
- Bruun, Kettil, Ove Knekt & Kristina Rotkirch red. 1971. *Hufvudstadsbladet. Partilös partitidning*. Helsinki: Tammi.
- Cohen, Margaret 2006. "The Chronotopes of the Sea". I: *The Novel, vol. 2: Forms and Themes*, Ed. Franco Moretti. Princeton. Princeton University Press.
- Derrida, Jacques 1999. *Den andres enspråkighet eller Ursprungliga proteser*. Göteborg: Daidalos.
- Ekbom, Sunniva 2012. "En stor liten bok". I: bloggen *Lysmasken* 15.6.2012.
- Enckell, Mikael 2012. *Perspektiv från andra sidan. Essäer*. Helsingfors: Söderströms.
- Fareld, Victoria 2008. *Att vara utom sig inom sig. Charles Taylor, erkännandet och Hegels aktualitet*. Göteborg: Glänta produktion.
- Fareld, Victoria 2009. "Minneskulturens former. Inverterad monumentalhistoria". I: *Reflektionens gestalt*. Stockholm: Södertörns högskola.
- Fareld, Victoria 2012. "The re- in recognition: Hegelian returns." I: *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*. Nr 1, volym 13.
- Grive, Madeleine 2009. "På östfronten allt nytt". *00-tal* 2/2009.
- Hägglund, Martin 2002. *Kronofobi. Essäer om tid och ändlighet*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Hällsten, Annika 2012. "Tre romaner som förändrade Michel Ekman". I: *Hufvudstadsbladet* 16.1.2012.
- Johans, Sebastian 2012. "Så blev jag kritiker". I: *Ny Tid* 23.2.2012.
- Johnson, Mark 1987. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Keunen, Bart 2000. "Bakhtin, Genre Formation, and the Cognitive Turn: Chronotopes as Memory Schemata". I: *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 2.2 (2000). <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss2/2>
- Keunen, Bart 2011. *Time and Imagination. Chronotopes in Western Narrative Culture*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Kristensson Ugglå, Bengt 2011. "Människan är inte en berättelse! Om identitet och narrativitet". I: *Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Red. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman. Hedemora: Gidlunds.
- Lakoff, George 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langh, Sara 2010. "Wallin: Mysgubbar har inget ansvar". I: *Svenska Yle* 10.12.2010. <http://svenska.yle.fi/artikel/2010/12/10/wallin-mysgubbar-har-inget-ansvar>
- Londen, Magnus 2000. "Hemma hos ... Gustaf Widén".

- I: *Hufvudstadsbladets* kulturstadsbilaga, RRR nr 4/2000, utkom 21.10.2000.
- Lönnfors, Per-Erik 1986. *Mannerheimvägen 18. Tragisk fars i sju ton tablåer*. Helsingfors: Söderströms.
- Markell, Patchen 2003. *Bound by Recognition*. Princeton: Princeton University Press.
- Mazzarella, Merete 1989. *Det trånga rummet. En finlands-svensk romantradition*. Helsingfors: Söderströms.
- Nilsson, Karl Johan 2012. "Läsning och konst andakt för Ekman". I: *Svenska Dagbladet* 22.2.2012.
- Nora, Pierre 1984-1992. *Les lieux de mémoire*. Paris: Gallimard.
- Nydahl, Thomas 2012: "Michel Ekman: Utanföretiden. Självbiografiska essäer". I: bloggen *Vaka över ensamheten* 29.9.2012.
- Printz-Påhlson, Göran 1995. *När jag var prins utav Arkadien. Essäer och intervjuer om poesi och plats*. Stockholm: Bonnier.
- Rönholm, Bror 2000: "Sprickor genom Svenskfinland". I: *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*. Utgiven av Clas Zilliacus. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, Stockholm: Atlantis.
- Rönholm, Bror 2012. "Litteraturen som livsavgörande". I: Åbo Underrättelser 23.2.2012.
- Svanbäck, Andrea 2012. "Svensk kritikerslakt oroar". I: *Hufvudstadsbladet* 14.11.2012.
- Söderling, Trygve 2009: "Dominanta marginaler – Österbotten har blivit ett litterärt centrum". *00-tal* 2/2009.
- Thente, Jonas 2009. "Problemet med Finland". Blogginlägg i *Dagens Nyheter* den 8 mars 2009.
- Widén, Gustaf 2000. *Vem älskar Hbl? En bok om tidningen och livet*. Helsingfors: Schildts.
- Zalesky, Bodil 2012. "Utanföretiden." I: bloggen *Under pasträdet* 12.2..2012.

SUMMARY

Special time-places of essayist Michel Ekman

Michel Ekman (born 1956) is a leading Finland-Swedish literary critic, researcher and essayist, born and living in Helsinki. In this text I try to identify how Ekman constructs special time-spaces, or Bakhtinian chronotopes, in his essays in *Utanföretiden. Självbiografiska essäer* (in English *Outside of time. Self-biographic essays*). I

In the literary chronotope a conjunction of spatial and temporal characteristics is taking place, transforming them into a meaningful and concrete whole. Time is compressed, becoming artful-graphic; the sense of place is intensified, drawn into the movements of plot and history.

In Ekman's text in *Utanföretiden* I identified three important "chronotopian" thematizations: 1. the epiphanies, 2. the sense of loneliness, and 3. the strife.

The three chronotopes I discuss in Ekman's book are con-

nected to a problematic which is central to the author and which returns in many different forms and connections in his texts, the critical, the scientific as well as the polemical ones. This problematic is one of precariousness and questions of belonging to a minority. The theme of precariousness colors the chronotopes in different ways. In the chronotope of strife the mode he applies is generally of an active kind, the two other chronotopes are characterized by a self-probing and reflective stance. My way of reading *Utanföretiden* from the point of view of precariousness leads to a conclusion of the theme of identity being so important to Ekman that it cannot be written through and through, but must be left open, both in accordance with the form of the essay and the impossibility to write one's own auto-biography, and additionally in agreement with the ethos of the unfinished identified as a central theme in Ekman's works.